

Reporters de barri. Un relat educatiu sobre els quaderns d'aprenentatge cooperatiu en grup

Manuel Rodríguez Feliu. IES Bovalar. Castelló

Joan Andrés Traver Martí. Universitat Jaume I. Castelló

Fent un poc d'història...

L'experiència que en aquests moments teniu a les mans i que vos volem contar, va ser un esdeveniment que a poc a poc va anar sorgint del, quasi, no res. Tan sols la il·lusió posada per un grup de docents que teníem el desig de que l'alumnat aprenguera malgrat ells i malgrat nosaltres, va ser el que ens va permetre viure aquesta situació d'aprenentatge cooperatiu. No volíem deixar passar l'oportunitat d'ensenyar, ni tampoc volíem deixar que l'alumnat poguera sortir-se'n en la seva mitjançant la passivitat, la desmotivació o l'objecció escolar.

Tot va succeir enmig de les següents condicions:

El nostra pa de cada dia: el centre

No podem dir que es tracta d'un Institut "normal" donat que el nom que portem 'penjat' ens diu que som "singulars" (CAES Centre d'actuació educativa singular) i està clar que la població que forma la Comunitat Educativa té unes realitats econòmiques, socials, culturals i familiars que no són com a d'altres llocs.

La nostra singularitat consisteix en ser un Centre que es troba a la perifèria d'una ciutat (Castelló) amb el que això, per ell mateix, ja implica. Som un barri senzill, ple de gent treballadora però també de gent en l'atur o en feines on els recursos econòmics que s'aporten són escassos. El nivell social, econòmic i cultural és mitjà-baix. Molts pares tenen uns nivells escolars bàsics, si és que els tenen. En molts casos es dona un desinterès i falta d'ambició en la consciència dels seus fills i filles per tot el que suposa contingut acadèmic. Poc a poc s'ha instal·lat de forma molt generalitzada en gran part de la comunitat educativa (malgrat que mai són tots ni totes) la idea de que en el futur els alumnes del centre seran, com diu el meu company: "bèsties de càrrega" i per a això no calen títols, ni estudis, ni esforços innecessaris.

També la multiculturalitat fruit de la població immigrant que conviu al barri fa que siguem singulars. Alguns de nosaltres pensem que ens fa rics i plens de noves oportunitats i sabers que conèixer i que oferir. Romanesos, magribins, gents de diferents països de sud-amèrica o de l'Àfrica subsahariana fa del nostre Centre un lloc ple de parles, de diferents interessos, de diverses maneres d'entendre la realitat,...

Socialment no podem tancar els ulls a problemes que afecten a l'entorn com són les drogues, l'alcohol, la vida al carrer i el sentiment de ser exclosos del centre de la població i més quan veiem que les infraestructures de l'institut es troben, des de fa set anys, al que abans era una caserna militar desubicada i llunyana del propi barri de referència (vora un kilòmetre).

Bé una mica resumit, això és el nostre estimat Centre, tan igual i tan complex com qualsevol d'altre amb les seves particularitats, les seves dificultats i les seves virtuts.

El nostre amor particular: l'alumnat

L'alumnat que tenim al davant són joves entre 14 i 16 anys, de 3r. d'ESO, gent senzilla, propera, carinyosa, amb algun que altre "cridaner" però, de totes, totes uns alumnes i unes alumnes sincers. El grup del qual anem a parlar en aquest relat no era molt nombrós (entre 16 i 20, depenen de l'assistència) i era ric en quant a heterogeneïtat, tan de nivells de competències curriculars com de procedències o d'interessos particulars.

Ja feia dos mesos que el curs s'havia iniciat i aquest grup -ubicat a un dels barracons-començava a fer notar la seua desídia, el seu avorriments i les seues poques ganes de treballar i de fer alguna cosa amb els estudis. Les àrees que més ho notaven eren les que menys els atraïen i va ser el professor de Socials el que a la fi es va donar quasi per vençut. La passivitat, la falta d'il·lusió, de ganes, d'entusiasme, d'alegria, d'interés en aquest alumnat va fer que prenguera una decisió radical. Això no podia seguir així.

El nostre estimat amic i colega: el professor

Miguel Àngel és un professor preocupat pels seus alumnes i per la seua tasca. Va arribar a aquest centre aquell mateix any i segons ens deia, al dos mesos d'iniciar-se el curs: ja havia intentat de tot, classes més magistrals, amb més activitats, amb vídeos, amb debats,... però semblava que la cosa s'estava escapant de les mans i no volia permetre que l'alumnat passara l'any sense aprendre alguna cosa. Ens deia que se sentia com la "tele" d'un bar, que està encesa però que ningú l'escolta, es sentia invisible davant d'aquest grup per la falta de motivació, de ganes i d'interés. Ja no sabia que fer.

La cosa no tenia bona pinta però davant aquesta demanda d'ajuda el que no podíem era donar l'esquena (al cap i a la fi som pocs els que demanem "socors"). A Miguel Àngel se'l veia un company sincer, amb ganes de fer el que fora i tenia molt clar que el que no permetria era deixar passar un any fent-se el despistat i pensant: "ja s'apanyaran, jo no sóc son pare".

Potser podríem dir que ens trobàvem amb un professor com cal, i amb una sèrie de qualitats que a molts ens vindria bé reflexionar-les i adonar-nos fins a quin punt fem el que cal, com cal i quan cal. No és que fora cap "supermestre". El fet de saber demanar ajuda li dona la seva plena

dimensió humana. Ens va mostrar sinceritat, ens parlava de cor; limitació, no era superman; preocupació, no era funcionari; il·lusió, calia canviar rutines; autocrítica, no sabia com controlar la situació; i a més a més no volia estar sol, li calia dels companys per a tirar endavant i no ho va dubtar.

La nostra “arma” secreta: la carpeta de l'equip.

Feia ben poc que havíem participat d'un curs de Postgrau a l'UJI i a una de les ponències, Pere Pujolàs ens va mostrar les virtuts i els guanys del treball cooperatiu a l'aula i particularment ens va resultar d'allò més interessant l'instrument del Quadern de l'equip (Pujolàs, 2003). Aquesta eina ens va cridar l'atenció i vam pensar que potser podríem crear-ne una adequada i adaptada a la realitat del nostre Centre. Dit i fet, quan Miguel Àngel ens va fer la seua demanda, nosaltres ens trobàvem donant-li forma al nostre Quadern de l'equip que després li van anomenar LA CARPETA DE L'EQUIP.

Després de parlar-ne se'ns va ocórrer de proposar-li a Miguel Àngel aquesta nova manera de treballar per mitjà de grups d'aprenentatge cooperatiu. Li vam explicar en que consistiria i li vam mostrar el que estàvem elaborant però que encara no teníem enllestit. La cosa sembla que no li va desagradar així que ens vam decidir a acompanyar-lo per tal de parlar amb l'alumnat de la classe. Els presentarem els materials i els proposarem la nova dinàmica de treball on, sense deixar de banda els continguts, suposava un canvi radical d'organització, ubicació, temporalització, avaluació e implicació tan del professor com de l'alumnat.

La proposta era la següent: fent ús de LA CARPETA DE L'EQUIP, com un instrument que l'únic que pretenia era ajudar-los a portar endavant la feina i a organitzar-se dins del grup (tasques,

rols, objectius, resultats, revisions, valoracions, temporalització,...) havien de realitzar xicotetes investigacions al seu entorn relacionades amb els continguts del llibre de socials. Pretenièem, sense deixar de costat el currículum, fer-los l'assignatura més propera a la seua realitat, al seu dia a dia i, a més, intentar canviar la dinàmica d'ensenyament-aprenentatge d'un sistema més tradicional, rígid, fixe, estable i tancat a una manera d'aprendre

més activa, dinàmica, cooperativa, oberta, flexible, interactiva,... Clar, no semblava fàcil, ja que ni l'alumnat ni el professor havien estat entrenats i ensenyats en aquests afers i fins i tot nosaltres havíem viscut la teoria i ens havíem il·lusionat en la possible realitat pràctica, però d'aquí a que fora un fet hi havia un gran tros.

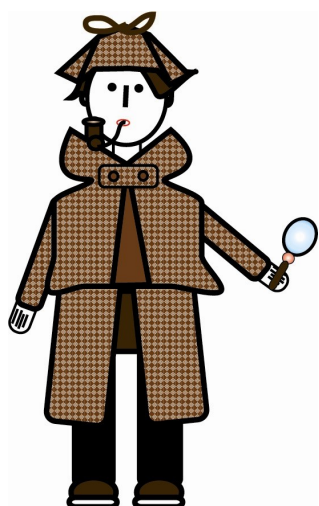

La nostra forma de fer: l'aprenentatge cooperatiu.

Bé, el primer que vam fer va ser presentar el material a l'alumnat i dir-los com calia treballar-ho. Vam insistir molt en el fet del treball i l'organització del grup. Si el grup no funcionava, no quallava, la feina no tiraria endavant, així que aprofitant els tres quaderns inicials de la Carpeta de l'equip que ja estaven elaborats, van començar a completar els diferents apartats, a marcar-se rols individuals, responsabilitats i objectius. També vam considerar d'allò més important el consensuar les normes del grup i per suposat l'arribar a un acord amb el professor, aspecte que recolliríem en un contracte d'ensenyament-aprenentatge (nosaltres n'havien elaborat un orientatiu i en base a aquest cada grup completava el seu mitjançant el diàleg amb el professor).

Tota aquesta feina ens va permetre 15 dies per tal d'acabar d'elaborar els quaderns que ens faltaven: el projecte de treball i l'avaluació. Bé, i ja sabeu com és l'alumnat d'exigent, encara no havien passat les dues setmanes quan ja estaven demanant: i ara que fem? Els vam donar el quadern on calia realitzar un projecte de treball mitjançant els grups d'investigació (Sharan i Sharan, 1990; García, Traver i Candela, 2001; etc.). Donat que per aquells temps havien parlat a la classe de la immigració i dels mitjans de transport la proposta va ser fer un xicotet estudi de la immigració al barri i de l'estació de tren de Castelló (també situada al seu barri). Igualment, un altre grup va decidir treballar sobre els sector terciari al seu barri així que el menú estava servit i semblava que els estava enganxant això de fer coses que tingueren relació amb el seu entorn, amb el seu veí, amb la tenda que hi havia baix de casa,...el anava , i molt.

La tasca a realitzar, donat que no tenien habilitats per a treballar d'aquesta manera, estava molt pautada i detallada al quadern, indicant-los en tot moment que calia fer, quin era el següent pas i com havien de repartir-se les feines. També van disposar del nostre recolzament en un primer moment i de vegades els oferíem xicotetes orientacions quan alguna qüestió els estancava i no sabien ben bé cap a on anar.

El treball diari a l'aula era per grups, participaven tots i vam poder vore com quan algun company es feia el despistat, la resta li recriminaven la seua postura donat que cadascú tenia una tasca a fer i si ú fallava, el treball es quedava coix (justament el que nosaltres preteníem que ocorria).

Va ser curiós com l'aula se'ls quedava xicoteta perquè el treball que feien requeria d'informació i no de la que hi ha al llibre, els calia sortir, preguntar i assabentar-se de coses del barri. Amb el professor pensaven on tindrien que anar a cercar la informació i descobrien que no

podien anar amb les mans buides, els calia medir on enregistrar tot el que els informaven. Això ens va portar a demanar al centre una enregistradora xicoteta i una càmera de fotos. També tenien que preparar qüestionaris per tal de preguntar el que volien saber. El professor va ‘mediar’ en aquest nou aprenentatge ajudant-los a estructurar les entrevistes i facilitant-los la possibilitat de realitzar-les amb organismes públics, orientant-los respecte de com calia comportar-se i ensenyant-los on es trobaven les oficines on havien d’anar.

A la tarda, cadascú anava allà on s’havia responsabilitzat per replegar informació, realitzar una entrevista o fer unes fotos i a la següent classe posaven en comú els seus èxits o els seus fracassos i “clavades de pata”.

El propi quadern d’aprenentatge els permetia valorar si el que feien valia la pena i els permetia obtenir la informació que necessitaven o si el que estaven fent era perdre el temps, podien valorar el seu treball, la seua programació, els seus resultats. Revisant la Carpeta de l’Equip sabien si estaven aconseguint els objectius que s’havien marcat, sabien si estaven contestant a les preguntes que s’havien plantejat i s’adonaven si tots estaven fent el que calia o si hi havia ‘escaqueos’ i quines mesures calia prendre davant d’aquestes situacions. Pensem que estaven aprenent molt, molt més que Socials, molt més que d’immigració o de mitjans de transport, estaven aprenent vida, resolució de conflictes, habilitats socials, organització del treball,...

El nostre xicotet somni: una revista de barri

Tots aquest treball s’estava realitzant a les hores de Ciències Socials i també ocupaven algunes vesprades per anar replegant les dades. El treball els agradava, era bo i tenia un significat per a l’alumnat que els permetia estar enganxats. Però la cosa no es podia quedar ací.

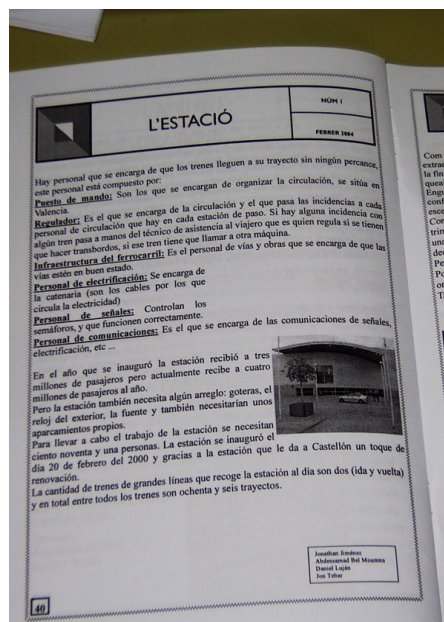
Quants treballs teniu a les vostres prestatgeries dels que vareu fer a l’Institut, al B.U.P., al C.O.U., al Batxillerat,...? o fins i tot de l’Universitat, quants treballs heu guardat? 1, 2, cap,...tots ????

Això ens fa plantejar-nos una qüestió molt important: si la finalitat d’un treball (a més a més de per aprendre...) tan sols és donar-li-ho al professor per a obtenir una nota, que ens el torne i després llençar-lo a les escombraries pensem que hi passa alguna cosa, hi falta quelcom que el faci més productiu, més útil, amb més sentit si cap. Caldria parlar, doncs, del sentit transformador de l’aprenentatge (Botkin, Elmandjara i Malitza, 1979; Freire, 2002, etc.). Cal que el nostre treball, que el treball de l’alumnat, que tot allò que fem produisca (o al menys ho intente) un canvi al nostre entorn, en les persones, en l’espai, en la manera de pensar de..., sinó, tan sols estem regant un pal, i quan reguem, el que volem són fruits, flors, vida.

La qüestió és senzilla i a l'hora directa. Què podem fer per tal que el treball de l'alumnat arribe enlloc amb força? La solució la vam trobar, per sort, prou fàcilment. Per aquells temps s'estava iniciant la publicació de la revista del Centre RIU SEC i calien continguts per tal d'anar omplint-la i fer-la participativa a tota la Comunitat Educativa. La nostra proposta va ser que dels treballs que estaven realitzant havien d'elaborar un article per a la revista de tal manera que calia extreure, sintetitzar i resumir el més important de tota la informació que obtenien i dissenyar, donar-li forma i fer una xicoteta maquetació del que volien que apareguera a la revista.

Novament la proposta els semblava molt interessant i els va motivar a fer uns productes i uns acabats el més polits possible. Es preocupaven per la gramàtica, el contingut, la redacció i fins i tot per l'ortografia. No volien que els seus treballs, amb els seus noms, pogueren ser llegits per la gent del barri, del seu entorn i no foren dignes, amb informacions veritables i per suposat, sense faltes.

La producció d'aquest treballs suposava una nova necessitat, els calien mitjans informàtics per a elaborar els articles. Això va fer que els grups començaren a rodar pel Centre. De vegades al despatx del psicopedagog, d'altres a les aules d'educació especial i si era possible a l'aula d'informàtica. Passaven la informació, utilitzaven el corrector i dissenyaven la pàgina del seu article per a presentar-ho al professor i entregar-ho al consell de redacció de la revista el dia assenyalat ja que en cas contrari no es podria publicar a la revista i tota la feina hauria quedat en no res.

Ja vos podeu imaginar els nostres somriures i lo plens que ens sentíem quan vèiem com els articles arribaven a punt i hora i amb una qualitat acceptable. Miguel Angel ens deia que els grups anaven funcionant, amb els seus "peros"; que l'alumnat estava aprenent, no es passaven l'hora sense fer res i a més veia que també dedicaven temps fora del Centre. Juntament amb l'alumnat va arribar a l'acord de continuar treballant així durant la resta del curs. A partir dels diferents temes del llibre, anirien triant aspectes relacionats amb el seu entorn i portarien endavant investigacions al respecte. Així van tractar nous temes com : les drogues, les festes de Castelló, el racisme, història dels seus barris,...

I a la fi, què? : l'avaluació

Mai deixarà de ser la nostra creu, avaluar. En aquest cas semblava que havia de ser més difícil donat que no s'estava treballant el currículum al peu de la lletra i que no s'estaven fent exàmens. Però, el fet de disposar del contracte d'aprenentatge i de que l'alumnat s'havia marcat uns objectius que aconseguir a nivell individual i grupals va facilitar la tasca; a més a més l'alumnat tenia tota una sèrie de fulls i de graelles per tal d'autoavaluar-se el treball i finalment, la tutorització i conversa amb el professor donava peu a la nota d'avaluació pactada al contracte. L'alumnat havia complert i els treballs no eren roïns, per tant no podien suspendre l'assignatura donat que havien treballat i s'havien esforçat en dur endavant aquesta diferent manera d'organitzar-se.

Tan sols ens restava fer la nostra pròpia valoració.

Ens havien adonat que l'instrument havia funcionat i fins i tot molt més bé del que ens pensàvem. Cal recordar que ni l'alumnat, ni el professor, ni nosaltres mateixos havíem treballat mai d'aquesta manera i, malgrat el disseny del quadern es va recolzar en l'experiència de Pere Pujolàs i els quaderns que ell ens va ensenyar, la nostra proposta anava una mica més enllà i va funcionar.

També ens vam adonar que al principi vam fer una mica de seguiment del què estava passant a l'aula però, a poc a poc, vam desaparèixer del ritme i funcionament de la classe i la sorpresa va ser nostra quan al preguntar-li a Miguel Angel pel funcionament del quadern i si ens podia deixar veure allò que havien fet, ens vam trobar amb un munt de feina feta, fitxes reomplides, graelles completades, informes d'avaluació i valoracions grupals acabes,... No ens ho podíem creure.

El fet del bon funcionament i el bon treball fet, per suposat gràcies a Miguel Angel i l'alumnat implicat, pensem que també ha sigut possible degut a l'heterogeneïtat del grup.

Un aspecte a millorar és la possibilitat d'informatitzar i poder completar el quadern a l'ordinador, qüestió que ens supera i que esperem siga una realitat en el futur. La manera com el va treballar Miguel Ángel va ser fent fotocòpies en fulls de colors dels diferents quaderns i malgrat es trencava una mica la monotonia i la uniformitat dels grisos no es el mateix que el disseny original, més atractiu i engrescador.

Tan sols ens queda dir que el fet de contar-vos aquesta experiència és el desig d'anar escampant, mica en mica, la necessitat d'ensenyar l'aprenentatge en grup cooperatiu. Pensem que és una manera de fer i de viure que té molt a dir en la societat que vivim avui en dia i encara més a l'escola on no deixem d'ensenyar conceptes, continguts, valors... però molt poques vegades des de l'experiència de l'aprenentatge cooperatiu on tots aquest sabers es multipliquen i s'amplien per ells mateixa.

Bibliografia

BOTKIN, J.W.; ELMANDJARA, M. i MALITZA, M. (1979). *Aprender, horizonte sin límites. Informe al Club de Roma*. Madrid: Santillana.

FREIRE, P. (2002). *A la sombra de este árbol*. Barcelona: Roure (3ª edició).

GARCÍA, R.; TRAVER, J. A. y CANDELA, I. (2001). *Aprendizaje cooperativo: fundamentos, características y técnicas*. Madrid: CCS.

PUJOLÀS, P. (2003) *Aprende junts alumnes diferents*. Vic: Eumo.

SHARAN, Y. y SHARAN, S. (1990): "Group Investigation expands cooperative learning", *Educational Leadership*, 47, 4, 17-21.

Proper article: LA CARPETA DE L'EQUIP